

ПРАКТИЧЕСКОТО ОБУЧЕНИЕ В РЕАЛНА РАБОТНА СРЕДА – ПРЕДПОСТАВКА ЗА КАЧЕСТВЕНО ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ (НА ОСНОВАТА НА ОПИТ В ПРАКТИЧЕСКОТО ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОФЕСИЯ „РЕСТОРАНТЬОР“)

Мария Илиева, Красимир Илиев

ПГИТ „Проф. д-р Асен Златаров“ – Петрич

Резюме. В Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030) като една от 9-те приоритетни области за развитие е заложена реализацията на професиите на настоящето и бъдещето. Това отговаря на заявеното намерение за разширяване на професионалното образование и обучение, което съответства на европейските образователни политики, свързани с нарастващото значение на дигитализацията и технологиите, прехода към зелена икономика и устойчиво развитие и необходимостта от последователни действия за насърчване на кариерното ориентиране, професионалното израстване и ученето през целия живот. ПГИТ „Проф. д-р А. Златаров“ – Петрич, е утвърдила се във времето професионална гимназия, която се стреми да реализира националните и европейските политики в сферата на образованието, като предоставя професионално образование и обучение, което съответства на икономическите предизвикателства и динамиката в пазара на труда. Акцентът е поставен върху преноса на знания и умения от класните стаи към реалната работна среда, формиране на компетентности и развитието на професионални умения. Училището е извело като своя стратегическа цел практическата приложимост на изучаваното учебно съдържание и използването на методите за обучение чрез активни дейности. Тя се осъществява чрез засилване на практическото обучение в реална работна среда, включително и в работа по проекти с фокус върху професионалното образование. В статията е представен опитът в допълнителното практическото обучение на нашите ученици по професия „Ресторантьор“, което е предпоставка за повишаване качеството на професионалното образование и обучение в ПГИТ „Проф. д-р А. Златаров“.

Ключови думи: професионално образование и обучение; умения; компетентност; учене през целия живот; професия; пригодност за заетост; пазар на труда; икономика

Важна цел в развитието на професионалното образование и обучение в България е улесняване трансфера на знания и умения към реалната работна среда и подобряване мобилността на работната сила. Изпълнението на тази цел би подобрило качеството и релевантността на професионалното образование и обучение спрямо актуалните тенденции на пазара на труда и нарастващите очаквания на бизнеса към завършващите, придобили определена професионална квалификация. Личностното и кариерното израстване на нашите ученици по време на тяхното обучение в ПГИТ „Проф. д-р А. Златаров“ почива на принципи, които прилагат образователни политики на национално и европейско равнище. Една от тези политики е свързана с все по-широкото застъпване на практическото обучение в процеса на работа при работодатели, реални участници в трудовия пазар. Тази политика е част от Препоръката на Съвета на ЕС от 24 ноември 2020 г. относно професионалното образование и обучение (ПОО) за постигане на устойчива конкурентоспособност, социална справедливост и издръжливост. Според Препоръката 60% от завършилите наскоро ПОО трябва да се възползват от учене в процеса на работа по време на своето обучение.

В Стратегията за развитие на ПГИТ „Проф. д-р А. Златаров“ – Петрич, за периода 2018 – 2022 г. е записана като стратегическа цел практическата приложимост на изучаваното учебно съдържание и използването на методите за обучение чрез активни дейности. Това насочва към значимостта, която нашето училище отдава на практическото обучение на учениците за придобиване на качествено професионално образование. Практическото обучение се осъществява, на първо място, в часовете по учебна практика и по производствена практика, които са залегнали в типовите учебни планове. Но се търсят възможности за допълнително обучение в реална работна среда, тъй като тя стои най-близо до нуждите на пазара на труда и подпомага адаптирането на теоретичните знания, както и придвижването и управлението на уменията и компетентностите на учениците по отделните професии. Ученикът има възможност да съпостави нивото на своите знания, умения и компетентности с това на вече упражняващите неговата професия. Практическото обучение в реална работна среда развива познавателния интерес на учениците към усъвършенстване на придобитите в училище умения и компетентности, подпомага познавателната им активност и търсенето на нови възможности за чиракуване, създава позитивни нагласи за учене през целия живот. Разнообразяването на формите на практическо обучение на учениците улеснява и тяхното кариерно развитие след завършване на средното професионално образование и евентуалното им включване като активно търсещи работа или като продължаващи образованието си в колежи или университети.

Възможности за увеличаване дела на практическото обучение предоставят множество проекти в сферата на професионалното образование и обучение.

През настоящата учебна година 135 ученици от нашето училище се включиха в дейностите по проект BG05M2OP001-2.015-0001 „Ученически практики – 2“ с бенефициент Министерството на образованието и науката и Изпълнителна агенция „Програма за образование“ като управляващ орган на ОП НОИР¹⁾. Проектът дава възможност за активизиране и заздравяване на връзките между местния бизнес и нашето училище, което да задълбочи вече съществуващите партньорски взаимоотношения, изразяващи се в участие на работодателите при подготовката на предложенията ни за план-прием по определени професии и специалности, както и в училищните изпитни комисии за доскоро държавния квалификационен изпит, а от тази година и задължителен държавен изпит при завършване на гимназиалния етап на образование. Проектът осигури допълнително практическо обучение по професиите, които се изучават в нашата гимназия, като стимулира изграждането на нова култура на учене, основана върху правенето, екипността, креативността и цифровизацията.

Проектът улесни социалността на ученето, тъй като засили диалога не само между учениците от един клас и техния наблюдаващ учител, но и диалога с работодателите и техните оторизирани представители, които в хода на практическото обучение се превръщат в наставници. Наставниците не просто поставят задачи и следят за тяхното изпълнение, но и анализират допуснатите грешки, консултират в конкретни работни ситуации, улесняват планирането на работния процес, съдействат за вземане на бързи и адекватни решения при възникнал казус. Изгражда се истинска учеща общност на работното място, в която участват хора с еднакви професионални интереси, но с различни нива на знания, умения и компетентности. Това провокира сътрудничеството между тях, отваря хоризонт за нови идеи и иновативни решения, свързани с конкретните цели и конкретния работен ритъм на партниращата организация.

Значителна част от учениците – 40 на брой, които провеждат допълнително практическо обучение по „Ученически практики – 2“, изучават професия „Ресторантьор“ и специалност по тази професия „Кетъринг“. След успешно положени държавни зрелостни изпити те ще придобият трета степен на професионална квалификация. Допълнителното практическо обучение им дава възможност да задълбочат своята професионална подготовка в посока покриване на единиците резултати от учене както по общата, така и по отрасловата и специфичната професионална подготовка. В общата професионална подготовка за професия „Ресторантьор“ е заложен резултат от ученето на здравословни и безопасни условия на труд съдействието от страна на работника към работодателя за осигуряването им на работното място. Попадайки на реално работно място, ученикът може да приложи своето теоретично познание – на разпоредбите, знаците и сигналите за здравословни и безопасни условия на труд за всяка конкретна трудова дейност, свързана с посрещане и обслужване на гостите в заведенията за хранене или процесите в кулинарията, слад-

карството, барманството и сомелиерството. Практикуващите в заведение за хранене ученици развиват уменията си да прилагат и дори да предлагат нови мерки за предотвратяване, намаляване и ограничаване рисковете за здравето и безопасността при работа, защото вече на практика участват в процеса по осигуряването на безопасност при работа. Нещо повече, учениците надграждат уменията си в компетентност, защото работят в трудов колектив и се грижат не само за собствената си безопасност, но и за тази на останалите членове на този колектив.

Практическото обучение в реална работна среда представлява гъвкав модел на учене, за каквито модели се говори в образователните политики на ЕС за насърчаване развитието на компетентностите, нужни на всеки човек за справяне с предизвикателствата на нашия технологичен век и всеобща глобализация. Гъвкавостта на модела тръгва от многостранната подкрепа за ученика още при старта на практическото му обучение по проекта: той има индивидуален консултант при избора си на практика, който отговаря и за цялостната подготовка на обучението съобразно приетата програма; наблюдаващ учител, който осъществява връзката с работодателя и отговаря за разработването, съгласуването и изпълнението на програмата; наставник от средите на бизнеса, който заедно с наблюдаващия учител подпомага ученика в хода на неговата трудова дейност. Реалната работна среда поставя всички участници в този модел на учене пред множество нестандартни проблемни ситуации, които няма как да бъдат възпроизведени при теоретичното обучение. Този модел изисква висока степен на готовност от всички участници по веригата за справяне с проблемните ситуации при висока степен на взаимодействие и взаимна подкрепа, при разпределена в съответствие с позицията и съгласувана с поставените учебни цели отговорност. Всичко това се отразява на личностното укрепване и самоизграждане на учениците, които не само развиват мотивацията си за кариерно израстване, но и виждат ползите от развиване на самоконтрола и желанието непрекъснато да учиш, за да ставаш по-конкурентоспособен играч на трудовия пазар. Това желание е особено важно да бъде създадено още преди завършване на средното образование заради тревожните данни за участието на българите в трудоспособна възраст (25 – 64 години) в различни форми на учене през целия живот: според Националния статистически институт за 10 години, от 2006 до 2016 г., процентът на преминалите обучение в 4-седмичен референтен период е нараснал от 1,6 на едва 2,2% и отново е спаднал на 1,6% за 2020 г., като средният за ЕС процент е 9,2% (по данни за 2020 г.). Конкуренцията за заемане на работните места в хотелиерството и ресторантьорството ще се увеличава все повече заради тежките последици от ковид кризата и ниския процент заети лица в този икономически сектор – едва 4,44% от всички заети за третото тримесечие на 2021 г. въпреки сезонната заетост в туризма. И още една тревожна тенденция – младежката заетост във възрастовата граница

15 – 24 г. пада в целия ЕС – от 33,5% през 2019 на 31,5% през 2020 г., което е допълнителен показател за увеличаващата се конкуренция и затруднена заетост в тази възрастова група. Допълнителното практическо обучение на учениците от професионалните гимназии „работи“ в посока преодоляване на тези негативни тенденции на трудовия пазар в България и Европа.

Практическото обучение на учениците се осъществява в заведения за хранене, които имат характер на малки и средни предприятия – точно тези, които изпитват най-голям недостиг на квалифицирана работна ръка, от една страна, а от друга – срещат най-големи трудности при осъществяване на прехода към цифрова и зелена икономика. Практическото обучение предоставя възможност на учениците да участват в създаването на специфична организация на работния процес на конкретното работно място, която да е насочена към превантивна дейност по опазване на околната среда: например разделното събиране на отпадъците в кухнята и ресторанта, специфичното съхранение, използване и изхвърляне на опасни продукти, организиране на рециклиране или компостиране на растителни отпадъци. Учениците се запознават на място с рисковете за екологично замърсяване и се научават да ги избягват в трудова си дейност. Нещо повече, преминали инструктаж и теоретична подготовка по здравословни и безопасни условия на труд, те са готови за овладяване на евентуални аварийни ситуации.

Безспорен е приносът на практическото обучение в реална работна среда за увеличаване пригодността за заетост на завършващите средно професионално образование. Той е видим и по отношение на осъществяващия се преход към цифрова икономика. Използването на ИКТ е част от отрасловата професионална подготовка на учениците, в която като резултати от ученето са изведени обработването на информация с ИКТ, използването на различни комуникационни канали, създаване на цифрово съдържание и сигурност при работа с ИКТ. Работата в заведение за хранене в зависимост от неговия тип изисква от учениците да съобразят наученото по теоретичните дисциплини в училище с кухнята, бара или търговската зала. Планирането на самия работен процес и съставянето на график на ежедневните задачи е невъзможно без използването на ИКТ, както и организацията на човешките ресурси за рутинните трудови дейности. Цифровизацията навлиза все по-уверено и в ресторантьорството, особено в ситуацията на ковид ограничения, които наложиха съвсем нова организация на работния процес. Да съставиш онлайн оферта за доставка на храна по домовете или атрактивно обедно меню за реклама в социалните мрежи, да следиш заявки и оформяш поръчки, изисква от учениците дигитална компетентност, която се усъвършенства в напрегнатия работен ритъм и в непрекъснатата борба за клиенти, които стават все по-взискателни към предоставяната им услуга. Освен това новите технологии променят структурата на професията, налага се учениците да се адаптират към

нарастващата автоматизация на процесите в ресторантьорството – например информацията, с която оперират сервитьорите, възможностите за разделяне на сметки, промяна на менюто, обработката на данни, свързани с оборота на заведението. Тези рутинни задължения и съответстващите им умения и компетентности няма как да бъдат усвоени само на теория, извън реалния работен ритъм.

Креативността на учениците получава широк хоризонт за действие при тяхното чиракуване в заведенията за хранене. Те имат възможност да приготвят ястие, което да стане специално предложение на деня или пък новост в менюто, да предложат модерни интерпретации на познати ястия от националната и регионалната кухня, могат да ръководят минипроекти за различен вид кетърингови събития, а също да внедрят в работата си нови техники, усвоени на място, при взаимодействие с наставника и наблюдаващия учител. В условията на нарастващ интерес към доставките на храна учениците имат възможност да участват в индивидуализацията на подхода към клиентите със свежи идеи относно геймификацията и дигиталния маркетинг на кафенето, ресторанта или бара. Част от милениалното поколение, те са близо до нагласите на клиентите, които в голямата си част са работещи от възрастни хора. Част от нашите ученици участваха в създаването на своеобразна онлайн кулинарна витрина, която е неизменна част от онлайн поръчките на храна. Търсенето на успешни решения за създаването на лоялни клиенти, които продължават да посещават заведенията за хранене въпреки пандемията, стимулира предприемаческото мислене на учениците и ги подготвя за евентуален стартър бизнес след завършване на професионалното им образование.

Реалната работна среда в заведенията за хранене създава добри предпоставки за развитие на т.нар. меки умения у чиракуващите ученици. На първо място, те развиват своето положително отношение – и към работата, и към екипа, с който работят, и към клиентите. Много често попадат в ситуации, в които трябва да поемат отговорност за екипна задача с риск да сгрешат или да се справят с негативни емоции от страна на недоволни клиенти. Да проявиш съпричастност и да се опиташ да разбереш причините за недоволството, да се извиниш и да поправиш допуснатата грешка, е умение, което се изгражда само в реален контакт с клиентите. Разбира се, тук на помощ идва комуникативната култура на учениците, която изисква и други меки умения – тактичност, самообладание и контрол над емоциите, дискретност, умение за работа под напрежение и бърза реакция в стресови ситуации. Много важно умение, което се развива изключително в пряк досег с клиента, е умението да изслушваш и да накараш клиента да се чувства спокоен и обграден с внимание, да проявиш внимание към детайла както при изработването на менюто, кулинарната изработка на ястия и напитки, организацията на все-

кидневната работа или на специално кетърингово събитие, така и при обслужването на гостите.

Практическото обучение в реална работна среда превръща учениците в проактивни млади хора. Те се научават от всекидневния си професионален опит да контролират случващото се в живота им и да се опитват да постигнат максимална ефективност на действията си. Чиракуващите ученици са в позицията на начинаещи работници, които трябва да докажат своите професионални компетентности и да заявят стремежа си към усъвършенстване. Работодателите партньори на нашето училище в проекта „Ученически практики – 2“ споделят удовлетворението си от изключително високата професионална подготовка на учениците и изразеното от тях желание за екипна работа и продължаващо обучение от страна на наставниците, както и от тяхната инициативност и самовзискателност. Затова те им делегират все по-големи правомощия и отговорности, като ги доближават максимално до предизвикателствата на реалната трудова заетост. Доказателство за това е фактът, че наши ученици участваха в организацията и осъществяването на толкова значимо кетърингово събитие, каквото беше откриването на нов магазин от международна хранителна верига в Петрич.

В Мерките за повишаване качеството на образованието в ПГИТ „Проф. д-р А. Златаров“ – Петрич, броят проведени практики на реални работни места е обособен като показател за измерване качеството на образованието. През учебната 2020/2021 г. освен производствените практики в X, XI и XII клас, които според нормативните изисквания заедно с учебните практики съставляват 50% от общия брой учебни часове за изучаване на учебните предмети от отрасловата и специфичната професионална подготовка (при трета степен на професионална квалификация, с каквато завършват нашите ученици в 4 професии), е осигурено допълнително практическо обучение в реална работна среда по програма „Еразъм+“, а от тази учебна година – и по „Ученически практики – 2“. Броят задължителните производствени практики е 302, а на допълнително проведените практики в реална работна среда е 143, т.е. 47% от учениците са обхванати от допълнителното практическо обучение в реална работна среда. Надграждането на знанията, развитието на уменията и компетентностите на учениците мобилизират усилията на всички заинтересовани страни както от страна на образователната система, така и от средите на бизнеса. Само по този начин може да се гарантира личностното и професионалното израстване на учениците, за които практическото обучение в реална работна среда представлява незаменима подкрепа за повишаване на тяхната пригодност за заетост, стартиране на собствен бизнес или продължаване на професионалното им образование във висши училища. То формира нагласа за учене през целия живот, която е основополагаща не само за себеутвърждаването чрез професионална кариера, но и за устойчив растеж на местния

бизнес, нарастваща производителност и конкурентоспособност на малките и средните предприятия, които са гръбнакът на всяка икономика.

БЕЛЕЖКИ

1. Проект BG05M2OP001-2.015-0001 „Ученически практики – 2“ с бенефициент Министерството на образованието и науката и Изпълнителна агенция „Програма за образование“ като управляващ орган на ОПНОИР се реализира по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ (ОП НОИР) 2014 – 2020 г., съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове.
2. Европейска квалификационна рамка. Люксембург. (2009) Служба за официални публикации на европейските общности. Достъпно на: https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/broch_bg.pdf
3. НСИ. Регионална статистика и показатели за мониторинг. Устойчиво развитие в периода 2004 – 2016 г. Достъпно на: <https://www.nsi.bg/bg/content/5301/%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B9%D1%87%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B5>
4. НСИ. Регионална образователна статистика. Достъпно на: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/trng_lfse_04/default/table?lang=en
5. Закон за професионалното образование и обучение, обн. ДВ. бр.68 от 30 юли 1999 г.
6. Мерки за повишаване качеството на образованието в ПГИТ „Проф. д-р А. Златаров“ – Петрич.
7. Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030), МОН.
8. Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015 – 2020 г.
9. Стратегията за развитие на ПГИТ „Проф. д-р А. Златаров“ за периода 2018 – 2022 г.
10. Cedefop (2020). Strengthening skills anticipation and matching in Bulgaria: Bridging education and the world of work through better coordination and skills intelligence. Luxembourg: Publications Office. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/24697>
11. COUNCIL RECOMMENDATION of 24 November 2020 on vocational education and training (VET) for sustainable competitiveness, social fairness and resilience (2020/C 417/01)
12. Quality report of the European Union Labour Force Survey 2019 (2021). Luxembourg: Publications Office of the European Union
13. The European economy since the start of the millennium. A statistical portrait. 2021 edition: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/european_economy/bloc-1d.html?lang=en

PRACTICAL TRAINING IN REAL WORK ENVIRONMENT – A PRECONDITION FOR QUALITY PROFESSIONAL EDUCATION (BASED ON EXPERIENCE IN PRACTICAL TRAINING ON PROFESSION “RESTAURANTEUR”)

Abstract. One of the 9 priority areas for development in The Strategic Framework for the Development of Education, Training and Learning in the Republic of Bulgaria (2021-2030) is the realization of the professions of the present and the future. This meets the stated intention to expand professional education and training, which corresponds to the European educational policies related to the growing importance of digitalization and technology, the transition to green economy and sustainable development, and the need for consistent action to promote career guidance, professional development, and lifelong learning. Vocational Secondary School of Economics and Tourism “Prof. D-r Assen Zlatarov” – Petrich, is a well-established vocational school, which strives to implement the National and European policies in the field of education, by providing professional education and training that corresponds to the economic challenges and the labour market dynamics. The emphasis is put on the transfer of knowledge and skills from the classrooms to the real work environment, the formation of competencies and the development of professional skills. The practical application of the studied content and the use of active learning methods are some of the strategic goals of the school.

They are implemented by strengthening practical training in a real work environment, including work on projects with a focus on professional education. The article presents the experience in the additional practical training of our students in the profession “Restaurateur”, which is a prerequisite for improving the quality of professional education and training in Vocational Secondary School of Economics and Tourism “Prof. Dr. Assen Zlatarov”.

Keywords: vocational education and training; skills; competence; life-long learning; profession; employability; labor market; economics

✉ **Maria Ilieva**

Senior Vocational Education Teacher
Vocational School of Economics and Tourism “Prof. Dr. Assen Zlatarov”
Petrich, Bulgaria
E-mail: ilievam.1968@abv.bg

✉ **Krasimir Iliev**

Senior Vocational Education Teacher
Vocational School of Economics and Tourism “Prof. Dr. Assen Zlatarov”
Petrich, Bulgaria
E-mail: k_j_iliev@mail.bg